

УДК 725.(85+742):54/728.48:54

к. арх., доцент Дорохіна Г.І.,

Київський національний університет будівництва і архітектури

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАКЛАДІВ, ПРИСТОСОВАНИХ ДЛЯ ІНВАЛІДІВ

В статті розглянуто можливість організації за допомогою соціально-економічних та архітектурно-планувальних заходів стабільно функціонуючої мережі фізкультурно-оздоровчих закладів, пристосованих для використання інвалідами.

Ключові слова: інваліди, фізкультурно-оздоровчі заклади, комфортність, стабільне функціонування.

Не дивлячись на велику кількість нормативних та науково-методичних розробок стосовно організації структури громадського обслуговування для інвалідів (динамічна структура житлового утворення з використанням спеціалізованих типів житла за НДІТІАМ; російські рекомендації по проектуванню оточуючого середовища, будівель та споруд з врахуванням потреб інвалідів та інших МГН, Державні будівельні норми України та ін.), подібні моделі організації обслуговування в нашій країні за багато років виявились не ефективними [1]. Частково проблема полягає в фінансуванні. Адже у будівництві подібних комплексів зацікавлена лише Держава. Тому воно можливе лише державним коштом у рамках програм будівництва соціального житла. А оскільки соціальне житло будується на околицях спальних районів, майже завжди на ділянках з низькою інвестиційною перспективою, тобто з поганою транспортною доступністю, або ж біля промислових комплексів, тому є малопривабливим для переїзду сімей, що забезпечені житлом у інших районах міст. Крім того подібні комплекси потребують фінансової підтримки і під час експлуатації. Отже є нежиттєздатними в сучасних ринкових відносинах.

Але є й більш глибокі соціальні причини: важко нав'язати людині, що і так пережила втрату тих чи інших фізичних можливостей, нове місце проживання, тим паче, що соціальні зв'язки з місцем є не лише у людини з обмеженнями життєдіяльності але й у членів її родини. Тому на практиці розселення інвалідів відбувається рівномірно, без концентрацій у певних місцях. А будівництво подібних комплексів частіш за все закінчується облаштуванням декількох квартир для інвалідів у межах перших поверхів соціального житла.

Вплив адаптивної фізичної культури на аспекти життєдіяльності інвалідів [1] виявив, що для повноцінної соціалізації існує необхідність в щоденних заняттях фізичною культурою інвалідів всіх нозологічних груп, різних за віком, соціальним статусом та рівнем доходів. Їх рівномірне розселення потребує організації мережі даного типу закладів, що буде відображати все різноманіття користувачів. При цьому встановлено, що нормативно-методичне забезпечення на містобудівному, об'єктному та внутрішньопросторовому рівнях організації закладів для обслуговування інвалідів, в тому числі фізкультурно-оздоровчих, не враховує соціально-демографічну складову [1], що має безпосередній вплив на організацію економічно ефективної мережі закладів даного типу, прилаштованих до потреб інвалідів.

На основі проведеного аналізу сучасної структури спортивних та фізкультурно-оздоровчих закладів, автором запропоновано організацію подібної мережі на основі закладів комерційної форми власності. Тобто шляхом забезпечення існуючих та нових фізкультурно-оздоровчих клубів необхідним обладнанням та приміщеннями для людей з обмеженими фізичними можливостями. При цьому необхідно забезпечити економічно стабільне функціонування мережі даного типу закладів.

За радянських часів багатоступенева система громадського обслуговування передбачала розподіл обслуговування населення за періодичністю використання та рівнями обслуговування. Але вона була досить “жорсткою”, розрахованою на усередненого споживача. Для того щоб зробити систему більш ефективною, існує необхідність ускладнити її соціально-економічною складовою, що буде враховувати рівень доходів населення. Тобто ввести градацію не лише за наповненням функціями та їх розвиненістю, але й за різноманітністю рівнів комфортності. Це дасть змогу забезпечити потреби різних верств населення, та зробити багатоступеневу систему громадського обслуговування більш ефективною з економічної точки зору та ущільненою.

Оскільки за періодичністю використання даний тип закладів тяжіє до житлової зони, то і їх класифікацію за критерієм комфортності доцільно в першу чергу співвідносити з класифікаторами житла [1 с. 99 – 101]. Проведений аналіз показав, що на Україні не існує єдиного класифікатора житла, який би регулював межі що визначають якість. Існує лише класифікація (2007 р.), розроблена Українською будівельною асоціацією (далі УБА), що функціонує як рекомендація, а не як закон.

Серед інших факторів прописаних в класифікації УБА, що відповідають за забезпечення соціальної інфраструктури, рекомендована наявність фітнес-центру площею 500 – 1500 м² та обов'язкова – басейну в житлових комплексах бізнес-, преміум-, та де-люкс класів. Умова обов'язкової наявності фітнес-центрів в

житлових комплексах не повинна впливати на рівень комфортності житла. Це провокує недозавантаженість інфраструктури будинку та нерівномірний розподіл закладів в межах мережі міста. На думку автора необхідно залишити сформульований раніше принцип організації багатоступеневої інфраструктури, коли при житлових групах та мікрорайонах формувався перелік споруд громадського обслуговування. Тобто проектувати заклади у межах житлових комплексів лише у разі відсутності даного типу в межах мікрорайону, з розрахунку площ вказаних в нормативній документації на кількість проживаючих в мікрорайоні жителів.

«Критерієм присвоєння підвищеного класу комфортності житлу може стати виділення площі у межах квартири під фізкультурно-оздоровчу функцію. Наприклад: виділення на сім'ю приміщення під організацію власної тренажерної зали та додаткових площ в приміщеннях гігієни під влаштування сауни, або організація в межах квартири власного басейну, тобто створення в житлі умов нульового рівня доступності до фізкультурно-оздоровчих приміщень»[1 с. 101].

На основі цього автором запропоновано градацію закладів за рівнем обслуговування, відповідним складом приміщень та рівнем комфортності (рис. 1). Пропозиції розроблені виходячи з аналізу щодо існуючих закладів, а також згідно запропонованої структурно-графічної моделі закладів [1 с. 87 – 97], пристосованих для використання інвалідами.

Диференціацію розроблено на основі базового ядра, тобто основного переліку необхідних функцій, що визначають мету існування споруди [1 с. 77]. Для закладів першого рівня обслуговування до переліку базових буде входити 3 основні функції та 1 – 2 додаткові. Для всіх інших рівнів обслуговування базовий перелік буде нараховувати 5 основних та 2 додаткові послуги (таблиця 1). Перелік основних функцій не впливає на рівень комфортності споруди. Спочатку необхідно забезпечити цільову функцію, а вже потім супутні послуги, що підвищують рівень комфорту споруди.

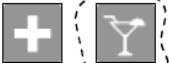

Виявлено, що перелік основних послуг впливає на рівень обслуговування закладу але не впливає на рівень комфорту. Рівень комфорту визначається наявністю та кількістю додаткових послуг. На основі цього проведена диференціація закладів, пристосованих для людей з ОФМ, за п'ятьма рівнями обслуговування та трьома рівнями комфортності. Виявлено, що для підвищення рівня комфорту необхідно додати функції, що будуть сприяти економії часу відвідувачів. До мінімального переліку цих функцій увійдуть: функція догляду за дітьми, мінімальний перелік оздоровчих функцій та функції побутового обслуговування.

В спорудах скороченого складу приміщень з супутніх послуг має бути обладнано кабінет медичної сестри, що є обов'язковим для всіх закладів

незалежно від рівня комфорту та обслуговування. Також бажано, щоб споруда була обладнана мінімальним обсягом приміщень функції громадського харчування. Продаж безалкогольних напоїв в пляшках може бути суміщено зі стійкою адміністратора. Для підвищення рівня комфорту необхідно додати функції, що будуть сприяти економії часу відвідувачів (емерджентна властивість) [1 с. 79]. До мінімального переліку цих функцій увійдуть: функція догляду за дітьми, мінімальний перелік оздоровчих функцій (один з видів парних, скоріш за все сауна, зважаючи на простоту її облаштування та експлуатації, масаж), функція побутового обслуговування та функція довгострокового зберігання речей (таблиця 1).

Таблиця 1.

Перелік базових функцій фізкультурно-оздоровчих закладів, пристосованих для використання інвалідами, з врахуванням багатоступеневої системи громадського обслуговування та соціально-економічної складової

РІВЕНЬ ОБСЛУГОВУВАННЯ	БАЗОВИЙ ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ	БАЗОВИЙ ПЕРЕЛІК ДОДАТКОВИХ ФУНКЦІЙ		
		РІВЕНЬ КОМФОРТНОСТІ		
		III	II	I
I				
II				
III				
IV				

Окрім базового переліку основних видів фізкультурних програм в спорудах I рівня обслуговування також може розміщуватись обладнання видів фізичної діяльності, що не потребують приміщень великих за площею та спеціальних конструкцій. Це можуть бути: боксерські ринги, столи для настільного тенісу, таке інше. В спорудах II, III та IV рівнів окрім вищеперерахованих мають розміщуватись також великопробльотні зали для секції різних видів боротьби, командних видів спорту та великого тенісу або сквошу.

В спорудах нижчих рівнів комфортності фізкультурні приміщення, що не входять до базового переліку можуть чергуватися по різних закладах. Умовою найвищого рівня комфорту, має бути забезпечення всім спектром фізкультурної діяльності відповідно до рівня обслуговування. В цих спорудах окрім базового переліку супутніх послуг необхідно запропонувати різноманітні альтернативи сучасних оздоровчих програм, дозвілля та розвитку. Наприклад оздоровча функція та функція побутового обслуговування має пропонувати повний спектр можливих послуг (всі види саун, масаж, салон краси, SPA-процедури, інші

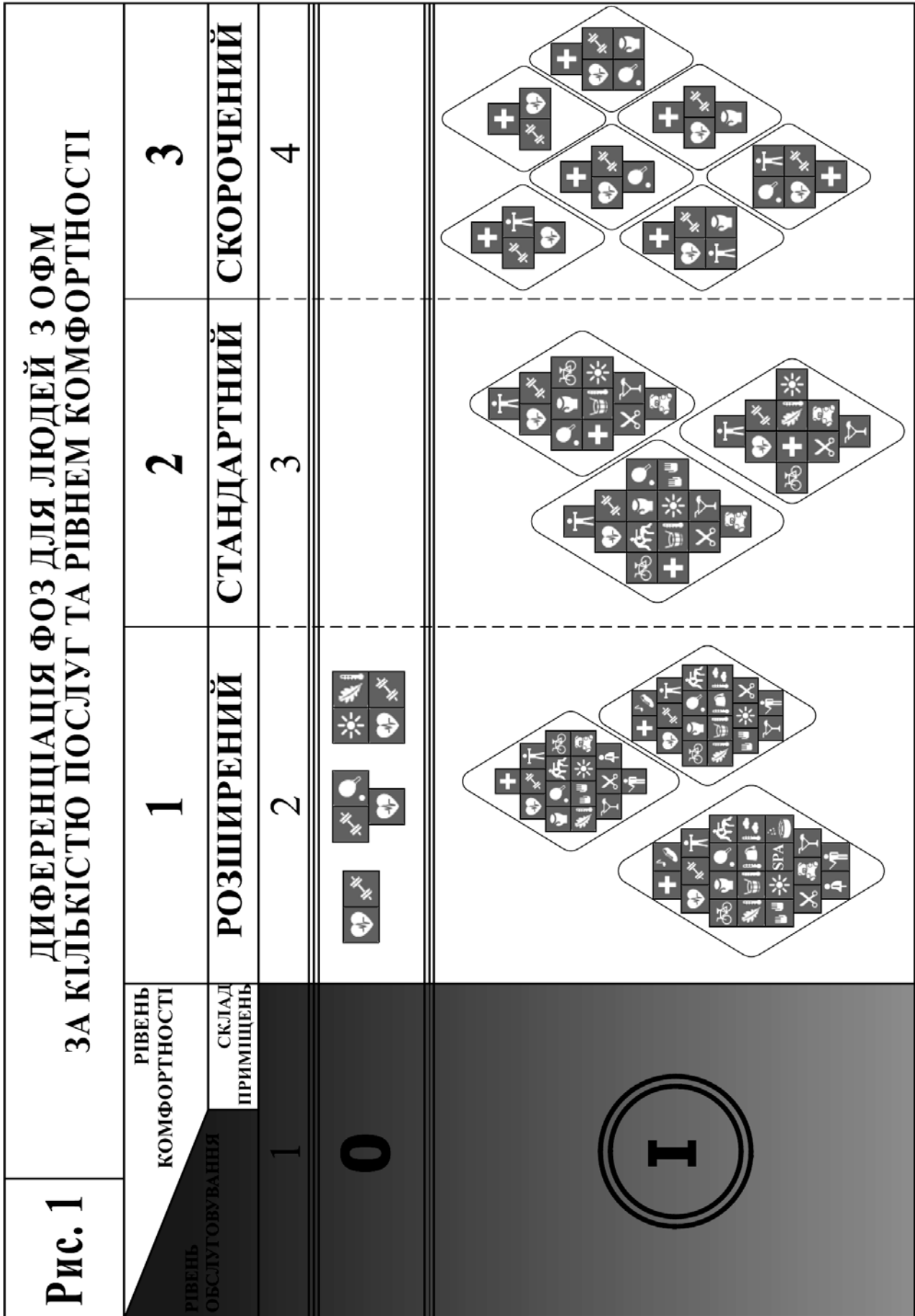
засоби омолодження шкіри та тіла, що не потребують лікарського втручання т.і.); функція догляду за дітьми може бути розвинена до дитячого позашкільного закладу з фізкультурними та загально-розвиваючими програмами виховання т.і.

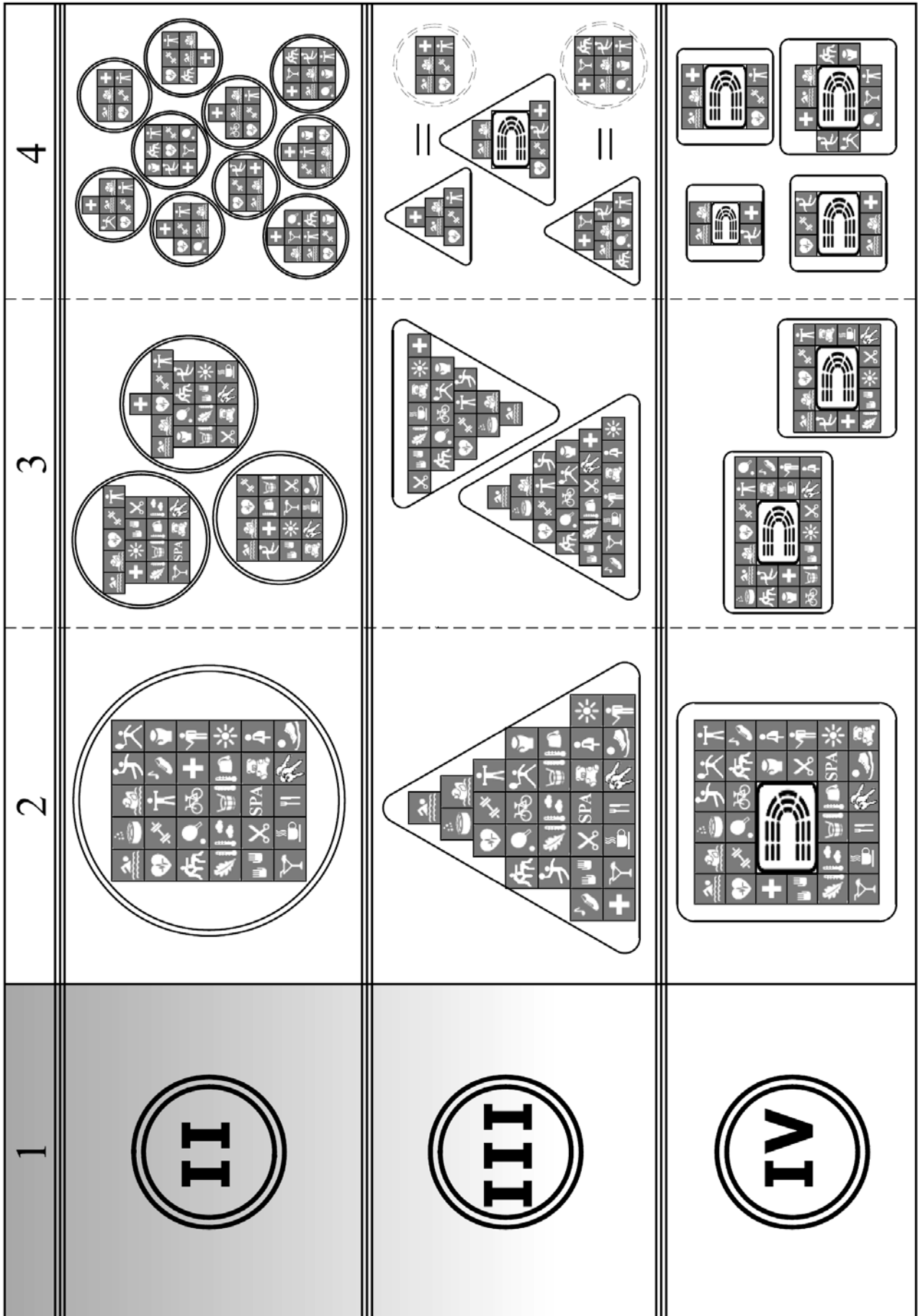
Споруди I та II рівнів обслуговування за якнайменших умов мають бути частково пристосованими для потреб інвалідів. З основних функцій для інвалідів в закладах обов'язково має бути обладнана зона зі спеціальними тренажерами та один з басейнів. Споруди III рівня доступності, більшою частиною притаманні великим, крупним та найкрупнішим містам, повинні бути повністю адаптовані під потреби інвалідів, та можуть включати в себе повний перелік основних видів фізичних навантажень, а також у разі делегування функцій міського фізкультурно-оздоровчого центру для інвалідів [1 с. 93, 96], бути облаштовані місцями для глядачів та допоміжними приміщеннями для проведення змагань.

Споруди IV рівня, так само як і III, мають бути повністю прилаштованими під потреби інвалідів, та у разі повноцінного функціонування без делегування функцій [1 с. 87 – 97] в великих містах пропонувати якнайбільш широкий спектр основних послуг, до того ж виконувати демонстраційні функції. Споруди IV рівня малих та середніх населених пунктів мають забезпечувати населення принаймні п'ятьма основними базовими функціями.

В спорудах всіх рівнів обслуговування та комфорту має виконуватись умова універсальності та варіативності. У випадку, якщо якась функція виявилась не завантаженою чи нерентабельною (право на помилку), тобто площі, що відведені під її розташування, простоюють, або, якщо в споруді з'явилась необхідність в непередбаченій функції, має бути забезпечена можливість заміни однієї функції іншою за умови зворотного зв'язку із середовищем [1]. Це однаково стосується і основних і супутніх послуг в споруді.

Велика кількість послуг, що запропоновані в закладах III та IV рівнів обслуговування (див. рис. 1.) обумовлена, по-перше, тим, що вони більшою частиною розміщуються в центральній частині міста, де розташовується найдорожче житло, та офісні будівлі найбагатших компаній; по-друге, тому, що центр «концентрує найвищі (для даного міста) зразки діяльності в різних областях» [2 с. 30 – 31], а, по-третє, та найголовніше тому, що центр дає можливість різних типів поведінки, видів спілкування та діяльності. Зручність досягається за рахунок різноманітності та просторової концентрації функцій. Таким чином специфіка загальноміського центру полягає не в тому, які саме функції входять до його складу, і не в частоті відвідин його об'єктів, а в "максимальній для даного міста щільності розміщення функцій у поєднанні з досягнутою на території центру функціональною різноманітністю" [2 с. 31]. Крім того концентрація функцій – це засіб для "життєзабезпечення" споруди.

Велика кількість послуг, що запропоновані в закладах III та IV рівнів обслуговування (див. рис. 1.) обумовлена, по-перше, тим, що вони більшою частиною розміщуються в центральній частині міста, де розташовується найдорожче житло, та офісні будівлі найбагатших компаній; по-друге, тому, що центр «концентрує найвищі (для даного міста) зразки діяльності в різних областях» [2 с. 30 – 31], а, по-третє, та найголовніше тому, що центр дає можливість різних типів поведінки, видів спілкування та діяльності. Зручність досягається за рахунок різноманітності та просторової концентрації функцій. Таким чином специфіка загальноміського центру полягає не в тому, які саме функції входять до його складу, і не в частоті відвідин його об'єктів, а в "максимальній для даного міста щільності розміщення функцій у поєднанні з досягнутою на території центру функціональною різноманітністю" [2 с. 31]. Крім того концентрація функцій – це засіб для “життєзабезпечення” споруди.

Споруда може “вижити” лише у випадку, коли сама здатна запропонувати різноманітні функції аби привернути до себе якомога більшу кількість відвідувачів. Раніше кооперування відбувалося за принципом використання одних і тих же фізкультурно-оздоровчих приміщень та споруд різними категоріями населення в різний час – програмна модель управління. Це було засновано на однаковому переліку закладів та приміщень для різних категорій населення та недозавантаженості в першу половину дня фізкультурно-оздоровчих закладів для частини населення працездатного віку. На сьогоднішній день приходить розуміння, що адаптивна система, заснована на самоорганізації є більш прогресивною. Термін “кооперування” набуває більш глибокого змісту. Це не лише використання одних і тих самих приміщень різними категоріями населення в різний час, чи поєднання основних та супутніх послуг, але також можливість трансформування просторів, як відносно довгострокового так і тимчасового, під різноманітні моделі використання.

Універсальність використання споруди, що досягається її конструктивними системами та технічним обладнанням, забезпечує динаміку процесу існування споруди та передбачає певну невизначеність. Це дає можливість переобладнання приміщень під різноманітні функції та подовжує вік існування споруди. Якщо одна з функцій виявилась неефективною, її легко замінюють іншою. Але це стосується лише закладів, що не потребують специфічних конструкцій, тобто, наприклад, тих, в яких не передбачено наявність басейну.

З появою необхідності будівництва басейну виникає ряд питань пов'язаних, як з вартістю його будівництва, так і з витратами на експлуатацію. Для того, щоб виконувалась умова рентабельності, необхідно забезпечити

використання басейну протягом максимальної частини доби. Це можливо здійснити лише поєднанням оздоровчої та спортивної діяльності споруди.

Для залучення клієнтів і підвищення життєздатності будівлі, в споруди басейнів необхідно привносити додаткові функції. Якщо в нашій країні кооперування даного типу закладів відбувається з житлом, магазинами або ресторанами, то іноземний досвід останніх років у цьому плані більш різноманітний. Як приклад можна привести проект архітектурного бюро Річарда Меєра та партнерів ОСТ Harbour project, де кооперування відбувається з концертною залою, лекційними аудиторіями, художньою галереєю, різноманітними студіями, рекреаційними приміщеннями, кафе та ресторанами [1 с. 111 – 115]. Досить активно відбувається за кордоном проектування фізкультурно-оздоровчих закладів та окремо басейнів в структурі готелів. Це відповідає необхідності забезпечення трьох, чотирьох та п'ятизіркових готелів обов'язковим переліком основних та допоміжних послуг. Будівництво при готелях фізкультурно-оздоровчих закладів з доступом відвідувачів, що не проживають в готелі (тобто як частини міської мережі закладів), сприятиме економії міських площ, популяризації здорового способу життя та підвищить ефективність функціонування, рентабельність та життєздатність готелів та фізкультурно-оздоровчих закладів.

Такі заходи об'єднання та кооперування підходять для закладів найкрупніших, крупних та великих міст. В інших населених пунктах подібні види кооперування є маломожливими через недостатню кількість населення та його економічне забезпечення. Виключеннями є невеликі курортні міста півдня та заходу країни, де кооперування може відбуватися з готельними комплексами та санаторіями.

В невеликих населених пунктах: малих містах, СМТ та селах єдиною можливістю кооперування фізкультурних споруд і досі лишається їх кооперування з закладами початкової та середньої освіти. Але вони практично не будуються. Хоча сучасні конструктивні можливості дозволять за умов досить скромного фінансування забезпечити басейнами і сільське населення. Йдеться про організацію трансформованого простору, що може одночасно включати в себе функції фізкультурно-оздоровчої зали та басейну. Це трансформація басейну за рахунок системи регулювання глибини басейну. Басейн з дном, що трансформується, може з легкістю змінити свою функцію. За допомогою сучасних механізмів, рівень розміщення другого дна можливо змінити в будь-який момент. Це може бути і дитячий басейн для навчання плаванню, і басейн оздоровчого плавання, або навіть зала групових програм. Чи в комбінації з трансформованими трибунами та сценою – видовищною спорудою, залом для зборів, клубним приміщенням чи залом кінотеатру, тощо.

Система регулювання глибини встановлюється як в нові так і в існуючі басейни. Можливо отримати, як фіксовану в один рівень, так і перемінну глибину басейну.

Для закладів великих міст подібний підхід застосування технології, дає змогу в приміщенні одного басейну поєднати всі функції басейну, а також облаштувати залу підготовчих занять. Перевагою системи регулювання глибини є можливість встановлення дна на рівні з підлогою в приміщенні. Це виключає необхідність використання різних засобів для переміщення інвалідів в басейн. До того ж у закритому трансформованим дном басейні знижується випаровування води та вологість. Це сприяє економії витрат на обслуговування.

Розглянуті соціально-демографічні та архітектурно-планувальні заходи забезпечення стабільного економічного функціонування відкривають шлях до створення “типології можливостей, а не типології сталих догм-стереотипів”. Ідея “просторової та функціональної універсальності” є одним з найпродуктивніших засобів виживання системи фізкультурно-оздоровчих закладів, пристосованих для використання інвалідами.

Література

1. Дорохіна Г. І. Архітектурно-планувальна організація фізкультурно-оздоровчих закладів для людей з обмеженими фізичними можливостями: дис. ...кандидата архітектури: 18.00.02 / Дорохіна Ганна Ігорівна. – К., 2013. – 244 с.
2. Гутнов А. Э. Эволюция градостроительства / Алексей Эльбрусович Гутнов. - М.: Стройиздат, 1984. – 256 с., ил.

Аннотация

В статье рассмотрена возможность организации с помощью социально-экономических и архитектурно-планировочных мероприятий стабильно функционирующей сети физкультурно-оздоровительных учреждений, приспособленных для использования инвалидами.

Ключевые слова: инвалиды, физкультурно-оздоровительные учреждения, комфортность, стабильное функционирование.

Annotation

The paper considers the possibility of using social, economic and architectural and planning measures stable functioning network of fitness facilities adapted for use by disabled people.

Keywords: disabilities, fitness facilities, comfort.